

LÆSERNE MENER

PENDULFART

Leif Mentzel, Grenågade 12, København:

Vor efterhånden verdenskendte udenrigsminister, Anders Samuelsen (LA), der i sidste uge var i Washington og talte med USA's udenrigsminister, Rex Tillerson, har fortsat pendulfarten og været i Moskva for at tale den russiske bjørn i skikkelse af udenrigsminister Sergej Lavrov til fornuft, når det omhandler Ukraine og Krim. Nu er missionen slut, uden at russerne løftede så meget som et øjenbryn. Som den russiske udenrigsminister sagde, så siges noget sådant bedst i et lukket forum uden journalister. Så lærte Samuelsen det!

ASYLLEJRE I GAZA

Kurt Sørensen, Algade 32, Nykøbing S.:

Er Socialdemokratiets forslag om asyllejre uden for EU urealistisk? I andre EU-lande er der tilsvarende tanker, og man kan udmærket forestille sig fælles EU-lejre i Nordafrika eller Mellemøsten.

Er det eksempelvis urealistisk at forestille sig, at EU lejrede Gazastrøbet af palæstinenserne til formålet og samtidig aktivt støttede befrielsen af Vestbredden for israelske besættelse, så palæstinenserne blev herrer i eget land? Støtten skulle være politisk, økonomisk og med udsendelse af en fredsbevarende EU-styrke. I forvejen er Gazastrøbet reelt en flygtningelejr, omgærdet af pigtråd og militær på den israelske side.

Nordafrika og Mellemøsten er allerede fulde af asyl- eller flygtningelejre, som EU i egen og værtslandenes interesse kunne investere i med henblik på en realistisk løsning af de stadig voksende og hidtil ukontrollerede folkevandringer mod Europa.

FRITIDSSYSLER I VENSTRE

Vivi Jensen, Rosengade 7, Kolding:

'Kendt Venstre-politiker taget i kokainkørsel' - skal det nu også være et problem? Det er vel bare noget, manden har gjort helt privat og i sin fritid. Det plejer da at være fuldt ud acceptabelt i statsministerpartiet.

FUNDAMENTALISTER

Kjell Nilsson, Helgesvej 6, Frederikssund:

Tak til Peter Wivel for en skarp replik i Politiken 7.2. om mø-

det i næste uge på Christiansborg med de tre tyske højreideologer.

Omtalen af »det konservative nybrud«: »Tyskerne skal have lov at være sig selv. Andre folk, der tidligere blev kaldt 'racer', skal så hver for sig blive salige i deres egen etnocentrisme. Menneskehed var i går«. Sognepræst Bramming burde skamme sig over sin ukristelige beundring af disse fundamentalistiske tyskere og deres patetiske værter! Og så skal det foregå på Christiansborg?

TAG EN SLAPPER #METOO

Holger Mortensen, Gosmervej 81, Odder:

I 1983 kyssede jeg en gymnasiepige fra 1. g til et skolebal (Blomsterbal) på Viborg Katedralskole. 15 år senere ejede jeg et værtshus, hvor en dame skubbede bagdelen op i mit skridt og nærmest lagde brysterne op på bardisken. Selvfølgelig skal seksuelle forbrydelser straffes, men vi skal ikke gå over gevind. Jeg må sige som Morten Sabroe: Der skal bevise til.

KVINDER UDSEENDE

Frederikke Rex, Hasselbakken 66, Hasselager:

Artiklen om Ursula Christiansen, der med Politikens egne ord har lavet Danmarks vigtigste feministiske udstilling, indledes med en beskrivelse af hendes udseende. Dengang og nu. Suk.

STOP KARAKTERRÆSET

Niels Chr. Sauer, Meistersvej 42, Næstved:

Der er i brede kredse i hele uddannelsesverdenen en voksende erkendelse af, at der er noget alvorligt galt med vores evalueringssystemer i almindelighed og med karaktersystemet i særdeleshed.

Gymnasieelev Laura Kjær Petersen konkluderer i sit vlerargumenterende indlæg 7.2., at vi er blevet karaktermonstre, men at det er svært at ignorere 12-tallet, når det er det, der skal til for at klare sig videre i systemet.

Overalt i vores uddannelsessystem ser vi giftvirkningen af dette stærke fokus på tests og karakterer. Det underminerer både fagligheden, kreativiteten og trivsel på alle niveauer.

Måske er tiden inde til at tænke helt nyt: Drop karakterer helt og holdent som kriterium for optagelse på uddan-

nelserne. Indfør i stedet optagelsesprøver, hvor alle kan vise, om de har forudsætningerne for at påbegynde den valgte uddannelse. Det vil for det første fjerne det vanvittige karakterræs, for det andet give alle en mulighed for at prøve kræfter med et studium, uanset hvilken lige gyldige karakterer de slæber rundt på, for det tredje bidrage stærkt til at ligestille alle uddannelser prestigemæssigt og for det fjerde stimulere kreativiteten og den ægte interesse for fagene og dermed mindske frafaldet.

Man vil sikkert indvende, at optagelsesprøver er dyre. Men er de dyrere end de samlede økonomiske og menneskelige omkostninger ved det nuværende åbenlyst dysfunktionelle karakterræs?

HVEM SKAL REDDES?

Gunnar Krosgaard Christensen, Quistgaardsvej 2, Køge:

Læste igen i dag i avisen, at vi skal redde kloden.

Men er det ikke vor egen art, vi skal redde? Kloden klarer nok sine resterende 5 milliarder leveår, og naturen klarer sig også ved tilpasninger.

Det er vor egen arts overlevelse, vi skal arbejde for, og her er naturen en god indikator for, hvordan det går.

KOKAINPOLITIKER

Klaus Baggers, Ahlefeldtsgade 18a, København:

Jakob Engel-Schmidt har åbenbart taget kokain og kørt bil, skidt for ham og Venstre, da han på trods af vores politiske uenigheder virker rimelig fornuftig.

Han er nu fyret fra CBS og nok også fra sin valgkreds, Lyngby-Taarbæk. Men er han også ude af TV 2's debatpanel 'News og Co'? De havde i går et 10-sekunders indslag, hvor vi intet fik at vide om hans fremtid i panelet - totalt konflikt-sky kanal.

LYSFESTIVAL I KØBENHAVN

Helge Krarup, Carstensgade 64, København:

Copenhagen Light Festival her i februar er den første af sin art, meddeles det. Det er meget fint, hvis der lægges op til lyskunsthøjtideligheder.

Dog bør det nævnes, at allerede i 2002 var København udstillingssted for Lux Europæ 2002, hvor 19 lyskunstnere fra hele Europa havde lyskunstværker i parker, på pladser, ved bygninger og i havnen, og det i tre måneder.

DAGENS CITAT

Et af mine sidste projekter for TV 2 var at promotere dette lortekyprogram. Jeg snakkede med den kreative chef, programmets klipper og redaktør og seernes redaktør for få det stoppet. TV 2 vidste godt, at programmet gik imod den tilgængelige forskning. Men der var en hpv-agenda Producer Jakob Schrøder, der havde ansvaret for at klippe traileren til TV 2-dokumentaren 'De vaccinerede piger'. På

Alternativet svigter det grønne København

POLITIK

MAGNUS HEUNICKE, MF (S) OG FORHENVÆRENDE TRANSPORTMINISTER

SOLEN SKINNEDE på Mozarts Plads, da jeg for tre år siden skrev under på en principafale med Københavns overborgmester, Frank Jensen, om metro til Sydhavnen.

Underskriften var kulminationen på et langt og kompliceret arbejde med at planlægge og finansiere næste store metroetape i hovedstaden.

Et stort skridt for grøn kollektiv transport, som samtidig vil løfte en af de bydele, som har sociale udfordringer i dag. Socialt, grønt, kollektivt. Kan det blive bedre?

Man skulle i hvert fald tro, at alle progressive grønne partier ville være begejstrede. Men da det forleden skulle til afstemning i Borgerrepræsentationen i København, valgte Alternativet at stemme imod den nye metrolinje.

FØRST TROEDE JEG ganske enkelt ikke på det. Men hvor nedslående det end lyder, er den god nok: Med nærmest ufattelig præcision placerer partiet sig i den maksimalt ansvarsfrie position, få måneder efter at københavnere stemte dem ind i

Borgerrepræsentationen for at gøre en forskel. Argumenterne står ikke ligefrem i kø, når Alternativets københavnske leder, Niko Grünfeld, skal forsvare partiets position.

MAN ER SKAM tilhænger af metron, lyder det. Vi kan alle sammen lide at bruge metron i dagligdagen, forklarer han til Berlingske.

Så er det da heldigt, at der er andre, der tager ansvaret for at bygge den.

Først troede jeg ganske enkelt ikke på det. Men hvor nedslående det end lyder, er den god nok

brugt på Storebælt og Øresund.

At udbygge kollektiv trafik er et politisk valg. Det er en investering, der skal betales af på. Vi kan ærgre os over, at generationer af politikere før os ikke for længst har bygget et metronet under København, sådan som andre europæiske storbyer nyder godt af.

Men vi kan ikke lukke øjnene og håbe,

at problemerne med trængsel og luftforurening forsvinder af sig selv. At bygge en metro under en fungerende storby er ikke nogen nem opgave.

Det larmer og støver, og det koster selv sagt penge. Som politisk parti må man derfor gøre op med sig selv, om man er villig til at løfte den regning, eller om man hellere ser andre gøre det besværlige arbejde.

DES VÆRRE VALGTE Alternativet det sidste. Men her kom så partiets sidste argument: Der var jo et flertal alligevel uden Alternativets stemmer, så de behøvede slet ikke stemme for.

Ingen tvivl om, at det må føles rart i Alternativet sådan ansvarsfrit at kunne stemme imod.

Men den går ikke. Investeringer i grøn omstilling og løft af boligområder kommer ikke af sig selv. Det kræver, at nogen går foran og sætter handling bag ordene.

Jeg forventede ærligt talt mere af Alternativet. Jeg ler med partiets stiftere om demokratiets tilstand og om, hvordan vi får genopbygget en politisk kultur, hvor befolkning og politikere får lyst til at deltage og sammen tage ansvar for vores samfund.

Det forpligter. Derfor er det ekstra skuffende, at netop Alternativet svigter i denne afstemning.

Det må være på kant med loven, når TV3 tvinger mand i håndjern

JOURNALISTIK

IB KONRAD JENSEN, JOURNALIST OG KOMMUNIKATIONSRÅDGIVER

TV3 HAR TAGET hul på en ny sæson af programmet Børnelokkerne, hvor seerne kan følge med i fhv. Se og Hør-redaktør Henrik Qvortrups jagt på mænd, der angiveligt forsøger at lokke mindreårige piger til sex. Programmet har fat i en helt relevant problemstilling. Mænds overgreb på mindreårige børn er en forbrydelse uden formildende omstændigheder. Problemet er, at programmet i sin selvretfærdige jagt må være i klokkeklar strid med retsplejeloven, og at politiet angiveligt villigt leger med.

I sæsonens første udsendelse så man, hvordan Qvortrup og hans medarbejdere jagtede en mand gennem Odenses ga-

der og væltede ham omkuld i et buskads, hvor han blev holdt fast, mens han blev lagt i håndjern.

Herefter blev han - stadig i håndjern og for rullende kamera - udsurgt af Henrik Qvortrup og konfronteret med, hvad han havde skrevet til en angiveligt 13-årig

pige, som i virkeligheden var en journalist fra TV3.

Forbrydelsen bestod i, at manden opfordrede en person, som han troede var en 13-årig pige, til sex. Det kan i sig selv være en strafværdig krænkelse af mindreårige. Men personen var i virkeligheden en kvindelig journalist fra TV3. De to havde aftalt at mødes på en gade i Oden-

se, men da Qvortrup og kamerahold dukker op, stikker han manden af. Han når ikke langt, for en muskuløs medarbejder fra TV3 spæner efter, vælter ham omkuld og lægger ham i håndjern. TV3 vil hævde, at journalisterne foretager en civil anholdelse efter bestemmelserne i loven. Men er der en rimelig sammenhæng mellem den fremprovokerede forbrydelse og journalisternes magtanvendelse? Var manden så villig og til fars for andre, at det var nødvendigt at anvende håndjern? Fik manden besked om, at han var anholdt, og et klokkeslæt for anholdelsen? Giver par. 755 en journalist ret til at udsperge den anholdte for rullende kamera over to omgange, mens han er iført håndjern, og indgan han overdrages i politiets vare-tægt? Ifølge et svar på Twitter fra Henrik Qvortrup var Fyns Politi på forhånd orienteret. Hvis det er tilfældet, må politimesteren på Fyn være i stand til at svare på de foregående spørgsmål.

KRONIKEN
10. februar 2018

Religion har været afgørende for udviklingen

ARMIN W. GEERTZ
ANDERS KLOSTERGAARD
PETERSEN

Religion er ikke bare tåbelig overtro, men noget, som har været en afgørende evolutionær fordel for mennesket i dets udvikling.

»DER ER MERE i himmel og på jord, Horatio, end din filosofi kan fremdrømme.« Sådan lyder det i Hamlet.

I modsætning til den shakespeariske kontekst bruges udtrykket i dag ofte til at understrege, at der er ting, vi ikke er i stand til at gribe og forstå, når vi møder det gådefulde i tilværelsen.

Vi er kommet langt med videnskab; men der er, hævdes det, fortsat vigtige dele af livet, som unddrager sig videnskabens perspektiv. De, der fra dette perspektiv tror sig i stand til at skue verden, må ofte se sig beskrevet som forhærdede scientister; uhjælpeligt forstokkede og selvovervurderende. De har hverken sans for ånd, religion eller alt det andet, som gør livet til meget mere, end der umiddelbart kan måles og vejes.

Vi deler ikke synspunktet. Nok er der meget, vi endnu ikke kan forklare; men principielt er der ikke noget, som et videnskabeligt blik kommer til kort over for. Religion og kunst forudsætter en anden forståelsesramme end den naturalistiske; men det gælder for begge, at de hverken unddrager sig eller udtømmes af en videnskabelig forklaring.

Her vil nogle sikkert standse læsningen, fordi argumentationen lyder jammert fornuftig: Religionens videnskab er kritisk over for sin genstand og har ikke noget positivt at sige om den. Den opfattelse deler vi heller ikke. Religionsvidenskab er hverken mere

GUDESTRO. Religion har været en del af civilisationen i årtusinder. Her ses en gruppe asa-troende, der fejrer årets korteste dag ved et blót-gilde. Foto: Peter Hove Olesen

eller mindre kritisk over for sit genstandsfelt end andre videnskaber. Kritik er kernen i al videnskab; en forudsætning for at skabe den fornødne distance til genstanden for vore studier og sætte os i stand til at se på materialet udefra.

Som sådan er religionsvidenskab kritisk og adskiller sig derved hverken fra fysik, økonomi eller andre videnskaber. Hvis man derimod mener, at religion er udtryk for dumhed, bliver det svært. Påstanden selv tangerer dumhed. Hvordan skal vi forklare, at en grundlæggende fejltagelse har fået lov at bestå så længe og fortsat nyder massiv udbredelse? Det er både modintuitivt og evolutionært uholdbart.

I EN NY BOG skrevet sammen med to amerikanske kolleger fra University of California, sociologen Jonathan Turner og antropologen Alexandra Maryanski, ser vi på religionens oprindelse og evolution.

Vi mener hverken, at der er noget specielt mærkeligt ved religion eller noget, som unddrager sig forklaring; men der er selvsagt elementer, som vi kan blive kloge på.

Hvis man skal forstå religionens oprindelse, skal man 2,5 millioner år tilbage, da vore fjerne forfædre og mødre bevægede sig ud fra skovarealerne på savannen. Det var der også andre menneskeaber, som gjorde; men kun den homini-

Vi er af natur fortsat hidtsige, selvoptagne aber

grundlæggende despotiske og selvcentrerede.

Aberne lever i mindre grupper med løs social struktur. Allerede i antikken sammenlignede man os med bier, der som vi er ekstremt sociale, men til forskel fra dem er vi ikke biologisk programmeret til fællesskab. Vi er af natur fortsat hidtsige, selvoptagne aber. Ikke desto mindre er vi i løbet af en 10.000-årig periode gået fra grupper i størrelsesordenen 50-80 individer til de millionfællesskaber, som kendetegner den moderne verden. Hvordan har det kunnet lade sig gøre? Hvor-

dan tømme en egoistisk abe og gøre den social? Svaret er religion og kultur.

VI DELER MED de øvrige aber primærfølelser som frygt, vrede, sorg og glæde. Men følelser er momentane og ikke stabile. Og odds for gruppedannelse er svære med tre negative følelser over for en positiv.

Derfor skal religionens fremkomst ses i forbindelse med den udvidelse af den følelsesmæssige palet, som over millioner af år udviklede sig hos vore fjerne slægtninge, og som ikke alene satte dem i stand til at indgå i stadig større grupper, men også gav fællesskaberne en mere permanent karakter.

Til forskel fra andre aber kom vi til at råde over mere komplekse følelser som f.eks. skam, skyld, kærlighed og tillid; en af de få særligt menneskelige egenskaber er evnen til at rødme, der selvsagt fører opstod, da vi over millioner af år havde smidt betydelige dele af ansigtsbehåringen. Det er til gengæld et meget væsentligt element i omgangen med andre, fordi rødmen hudløst afslører skam, flovhed, vrede og forlegenhed.

Den mere komplekse følelsesvifte i den hominine gren kan vi også se i hjernens udvikling, hvor de indre dele, som særlig har med følelser at gøre, er betragteligt udvidet sammenlignet med andre abehjerner. Kultur forstået som videregivelse af ik-

FORURENING. Fortsætter plastikforbruget uhindret, vil mængden af plastik i verdenshavene i 2050 veje mere end fiskene samme sted, vurderer Ellen MacArthur Foundation. Her ses plastik skyllet op på kysten på Azorerne. Foto: AP Photo/5 Gyres

Strategi. Plastikproblemet kræver skrappe metoder

EU-Kommissionens plan for at begrænse plastik er et første skridt i den rigtige retning. Men strategien kommer ikke helt i mål.

ANALYSE

TOBIAS NIELSEN, STINE MADSEN OG TEIS HANSEN, FORSKERE VED LUNDS UNIVERSITET, DELTAGERE I FORSKNINGSPROJEKTET SUSTAINABLE PLASTICS AND TRANSITION PATHWAYS

Plastik er på mange måder et vidundermateriale for det moderne samfund. Vores hverdag ville ikke kunne fungere uden plastik; alt fra smartphone og plastikkort over take-awaykaffe til fremtidens 3D-printere gør brug af plastikkens unikke egenskaber. Dog forvandles mange af disse unikke egenskaber til problemer, når plastikken

ender i naturen, og dét i en sådan grad, at det er ved at blive et af vores tids største globale miljøproblemer. Plastikrester findes nu i alle verdenskroge fra Antarktis til ubeboede stillehavsøer, i vores drikkevand, i vores kroppe og sågar i luften.

Derudover gør plastik det tydeligt, at vi stadig hænger fast i fossil-æraen. Omkring 8 pct. af den olie og gas, der bliver udvundet, går hvert år til plastikproduktion, og de store oliefirmaer investerer massivt i plastikproduktion – i USA anslås produktionen at stige med over 40 pct. det næste årti, bl.a. fordi skifergas er en billig råvare for plastikproduktion.

DEN POLITISKE bevågenhed på plastik er vokset de senere år. Det skyldes ikke mindst Ellen MacArthur Foundation, som har påvist, at vægten af plastik i verdenshavene i 2050 vil overgå vægten af fisk, hvis den nuværende udvikling får lov til at fortsætte.

I sidste måned kom så Europa-Kommissionens modreaktion: en plastikstrategi, som skal gøre op med flere års for sømmelse af plastikproblematikken.

Plastik er på mange måder et komplekst materiale, der udfordrer os, når vi forsøger at regulere det. Det er først og fremmest svært at definere plastiksektoren, fordi den er tæt forbundet med en række andre politikområder som affald, kemi, sundhed og miljø.

Derudover er der ikke et enkelt svar på, hvad bæredygtigt plastik er. Det varierer fra produkt til produkt. Eksempelvis kan biologisk nedbrydeligt plastik med fordel bruges i nogle sammenhænge, men det er direkte uegnet til at erstatte almindelig plastik i f.eks. biler eller andre bærende konstruktioner.

DEN NYE europæiske plaststrategi fokuserer overvejende på genanvendelse af

plastik og reduktion af plastikforurening. I stedet for at plastik ender i vores verdenshave og natur, skal den i langt højere grad genbruges.

I tråd med den cirkulære økonomidagsorden, som EU har været fortalende for igennem de seneste år, genbruger vi i dag i stor udstrækning glas, papir og metal, men plastik halter langt bagefter. Kun omkring 30 pct. af plastikaffald bliver indsamlet til genbrug på EU-niveau. Den lave genanvendelse af plastik samt den omfattende plastikforurening er blandt de største udfordringer, og det er væsentligt, at disse tages op i den nye strategi. Men det er tvivlsomt, om øget genanvendelse og fokus på forurening alene vil føre til et bæredygtigt plastiksistem. Der er behov for, at

vi ser bredere på plastikproblematikken og sætter fokus på andre aspekter end genbrug og forurening.

SELV OM ØGET genanvendelse vil reducere behovet for olie til plastikproduktion, vil der fortsat være brug for jomfrueligt plastik. Dette skyldes dels, at den globale plastikproduktion forventes at blive fordoblet over de næste to årtier, dels at der i dag er tekniske grænser for, hvor mange gange plastik kan genbruges.

Derfor er det også uheldigt, at EU-strategien ikke siger mere om, hvilke alternative råvarer der kan bruges til fremstilling af plastik herunder biomasse/fornybare ressourcer (f.eks. sukkerroer, muslingeskaller og cellulose) samt kuldiioxid. Uden fokus på råvarerne vil man ikke kunne adressere plastikkens afhængighed af fossile materialer og de negative effekter, den derfor har på klimaforandringerne.

ØGET GENANVENDELSE samt reduceret plastikforurening vil højst sandsynligt møde stor opbakning, men plastikpro-

blematikken kalder også på mere kontroversielle overvejelser. Bør vi aktivt begrænse de tusindvis af plastiktyper, der bruges i dag? Det vil forenkle genanvendelsesprocessen, men også begrænse fleksibiliteten i de næsten uendelige måder, plastik kan anvendes på. Bør vi forsøge at reducere brugen af plastik i visse sammenhænge? Strategien nævner reduktion af engangsballage, men måske er det også værd at overveje andre områder? Bør vi indføre en plastikskat, som EU's budgetkommissær tidligere har foreslået? Og bør vi overveje mere radikale tiltag i forsøget på at fremme brugen af alternative råvarer?

EU's nye plastikstrategi er et godt og vigtigt skridt på vejen, da plastikproblematikken i alt for mange år har været overset.

Ikke desto mindre er den kompliceret, og strategien kommer ikke helt i mål, fordi vejen til bæredygtig plastik kræver en bredere debat om andre mulige tiltag. Strategien er dog med til at sende et stærkt signal verden over om, at vi skal ændre vores plastiksistem.

Religion har været afgørende for udviklingen

ke-genetisk bestemt læring, teknikker og redskaber findes også hos andre dyr som krager, delfiner og chimpanser, men der er en afgørende forskel. Menneskelig kultur har over tid bevæget sig imod stadig større forfinelse og kompleksitet. Det er anderledes med den type kultur, vi finder hos andre dyr.

En chimpansé, der vil skaffe sig føde fra et termitho, bruger op til fem forskellige redskaber; men redskaberne vil om 100 år være identiske med dem, chimpansen bruger i dag.

DET ER GRUNDLÆGENDE anderledes med menneskelig kultur. Man kan blot tænke på den snart 150-årige periode, cyklen har eksisteret, og hvor store forandringer, den har undergået.

Akkumulativ kultur, kalder vi det, fordi kulturel læring og teknikker løbende akkumuleres gennem øget kompleksitet. Den er enestående for mennesker. Også her er der en vigtig forskel mellem mennesker og andre aber.

Hjernebarken, som er betydningsfuld for social læring, er hos mennesket væsentligt udvidet. For hjerne er ca. 3,5 gange større end en chimpanséhjerne og færdigudvikles først sent (18 år for kvinder og 21 for mænd). Den hominine hjerneudvidelse tog for alvor fart med brug af stenredskaber og dermed begyndelsen på den mere komplekse form for kultur.

Vi hævder nu, at religion har været et vigtigt element, som over tid satte aggressive, selvoptagne, men også intelligente væsener i stand til at indgå i mere stabile fællesskaber, der var en forudsætning for deres overlevelse på savannen og senere spredning til andre områder.

Hvis man skal kunne forlade sig på andre, kræver det tillid og en stærk gruppefølelse. Det er, hvad religion på godt og ondt bibringer

Der har de sidste 20 år været en intens diskussion om, hvorvidt man skal forstå religion som et evolutionært produkt eller snarere som tilpasning. Vi mener, at det var et biprodukt, der red eller snyltede på udvidelsen af følelsesviften; men over tid fik religion en adaptiv funktion. Ved at rette følelserne mod et samlet stabiliserende punkt som et totem gav religion fællesskab varighed; tænk blot på Kristus eller Muhammed som identitetsfigurer eller Jerusalem som følelsesladet samlingspunkt for både jøder, kristne og muslimer. Religion er som et genopladeligt batteri. Når gruppen samles på udvidelsen af fællesskabet, og gruppen bekræftes. Når individerne skilles, tappes batteriet lige så stille for energi, og man må samles på ny for at genoplade det. Det er, hvad kulten også drejer sig om. Derfor kan religion også på et splitsekund udarte til noget uendelig grimt. Det er fællesskabets pris hos en art, som ikke er naturligt social, men i høj grad er i sine følelsers vold. Har fællesskabet negativ karakter og befinder sig i en underskudssituation, oplades batteriet med negativ energi. Resultaterne er velkendte.

ENHVER GRUPPEDANNELSE trues af snyltere og forrædere. Det er endnu mere ud-

talt hos mennesker, som benytter sig af sprog, der altid bærer løgnens mulighed.

Andre dyr kan være udspikerede og machiavelliske i deres bedrag, men de kan ikke lyve, fordi deres udveksling er bundet til kommunikationens her og nu.

Anderledes med mennesker, som kan afgive løfter, tale om usynlige væsener som guder og forholde sig både til dagen i går og til morgendagen.

Det kan mennesker, fordi den sproglige tegnudveksling alene beror på social konvention. Man kan tale om sin loyalitet over for sin arbejdsplads; men den behøver ikke være reel.

Det er anderledes med andre dyrs kommunikation, hvor et aggressionssignal fremkalder aggressionen her og nu. Som menneske med symbolsk sprog er vi imidlertid i stand til at hæve os over budskabets bundethed til tid og sted.

Det gør os også meget sårbare, fordi det netop åbner mulighed for løgn, forstillelse og forfielse – ganske tankevækkende den eneste anden specifikt menneskelige egenskab ved siden af evnen til at rødme. Hvis man skal kunne forlade sig på andre, kræver det tillid og en stærk gruppefølelse. Det er, hvad religion på godt og ondt bibringer.

Fleere af de træk, vi kender fra religion, som ritualisering og det kultiske fokus på et fælles objekt, kan vi i meget begrænset omfang se hos chimpanser; men det er der ikke noget mærkeligt i.

Den naturlige selektion har skullet have noget at arbejde med for tilblivelsen af egentlig religion forstået som et betydningssystem og en institution, der består af forestillinger og handlinger med reference til magter eller væsener, der ligger

Religion er som et genopladeligt batteri

i fortællinger, vi for alvor kan tale om religion i den ovennævnte betydning.

Men det skete over en lang periode, der i det små begyndte hos vore fjerne forfædre for 1,5 millioner år siden i acheuliansk kultur (en tidlig kultur opkaldt efter en fundplads nær Amiens).

Her ser vi de første spæde tegn på akkumulativ kultur. I den ældre oldowanesiske kultur, som eksisterede i næsten 800.000 år, forblev stenredskaberne identiske over tid ganske som chimpansens træredskaber.

Derfor er det antagelig også først med acheuliansk kultur, vi finder den tidligste form for protosprog; for man kan dårligt forestille sig akkumulativ kultur uden en grad af symbolsk kompetence dels knyttet til videregivelse af læring til andre, dels til evnen hos den enkelte til at forestille sig slutmålet for ens anstrengelser.

Men der skulle gå yderligere i million år, før vi møder religion som gravfund med de mere udtalt symbolske træk, vi kender fra moderne religionsformer. Det krævede yderligere kompleksitet, som vi igen kan se parallelt i udviklingen af stadig mere komplekse redskaber.

Vi har hidtil talt om religion og kultur, som det er almindeligt, som to forskellige ting. Men det er væsentligt at være opmærksom på, at vi evolutionært skal

langt frem i menneskehedens historie, før man kan tale om religion som noget forskelligt fra den øvrige kultur.

Det skete først omkring det 19. århundredes begyndelse. Derfor har man heller ikke på noget oldtidssprog et egentligt ord for religion. Godt nok har vi ordet *religio* på latin med paralleller på en række andre antikke sprog, men det har aldrig, skønt det undertiden oversættes sådan, betydet religion i moderne forstand. Det betød ærefrygt over for guderne eller en ritualiseret og adfærdsmæssig reguleret overholdelse af forskrifter.

Først fra det øjeblik, man kan tænke fænomenet isoleret fra kulturen generelt, kan man sætte ord på religion som noget særligt. Så lang tid sport, teater, toiletbesøg etc. var indfældet i religion, kunne man dårligt begrebsmæssigt skille det ud fra den øvrige kultur som noget specielt. Men hvad er sammenhængen mellem kultur og religion? En ting er, at de to indtil moderniteten i vid udstrækning var sammenfaldende størrelser, men det udelukker ikke, at man analytisk kan skelne mellem fænomenerne, også i førmoderne tid.

Vi argumenterer for, at religion fra et tidligt tidspunkt i menneskehedens historie fik en væsentlig rolle i dannelsen og fastholdelsen af fællesskaber. Religion fik afgørende betydning som kulturel stabilisator og blev en vigtig drivkraft i den udvikling, som har gjort mennesker til kulturvæsener, par excellence, i betydningen en akkumulativ kulturel art.

Hos en lang række andre dyr finder vi også et samspil mellem gener og kultur; men det helt særlige hos det moderne menneske er, at kultursiden gennem na-

turlig selektion i en snart 30.000-årig periode har vundet overhånd i forhold til den genetiske side.

Man kan blot tænke på introduktionen af domesticeret kvæg og forbundne malkepraksisser for 10.000 år siden, som over tid har gjort dele af verdens befolkning laktosetolerant.

Det gælder her, som den amerikanske social- og evolutionspsykolog Joseph Henrich et sted skriver, at kultur og kulturel evolution er en konsekvens af genetisk udviklede psykologiske tilpasninger for læring fra andre.

Vi er ekstreme i vores læring. Det ved alle fædre og mødre. Men en så massiv læring, hvis foreløbige kulmination er det moderne menneske og dets udtalt akkumulative kultur, er blevet hjulpet på vej af en sikringsmekanisme, nemlig religion. En instans, som gjorde det muligt for os selvoptagne og aggressive aber at indgå i fællesskab med andre og turde forlade os på dem, skønt vi bestandig risikerer at stå med skægget i postkassen som ofre for snyltere, gratister, løgnere og bedragerer.

Det gælder i de små som i de større kulturfællesskaber; men det siger også sig selv, at jo større gruppen er, desto større er risikoen for at stå tilbage som kulturtaber. Det er ud fra denne forståelse, vi forklarer religionens fortsatte udbredelse i Danmark og resten af verden.

Religion forstået som dumhed gør os hverken klogere på religion eller den menneskelige evolutionshistorie. Det er nok værd at tænke over.

ARMIN W. GEERTZ
ANDERS KLOSTERGAARD PETERSEN